

ZOFIA MAJEWSKA

„UNAOCZNIENIE” FENOMENOLOGII

Edmund Husserl und die phänomenologische Bewegung. Zeugnisse in Text und Bild. Hrsg. von H. R. Sepp, Verlag Karl Alber, Freiburg/München, 2. Aufl. 1988, 469 s., 3 nlb.

„Każde »wiedzieć« odsyła do jakiegoś *widzieć*”. Gdyby to Husserlowskie przekonanie odnieść do historii filozofii, trzeba by się zgodzić, że źródłem poznania tradycji filozoficznej nie są jedynie teksty, ale też różne formy przekazu obrazowego. Dla tego, kto nie był bezpośrednim uczestnikiem określonego ruchu umysłowego, nie dysponuje zatem dotyczącym go źródłowym doświadczeniem, pozostają do studiowania dzieła, których konfrontacja (według fenomenologii) z danymi naocznego oglądu rzeczy prowadzi do akceptacji albo odrzucenia zawartych w tych dziełach rezultatów poznawczych. Nie jest to wszakże jedyny sposób czytania (typowy dla filozofa), ale występuje też drugi (znamienny dla historyka filozofii), w którym uwaga koncentruje się nie na tym, „jak się rzeczy mają”, lecz na poglądach określonego autora. Dla pełniejszego poznania filozofa czy filozofów istotne znaczenie mają też wszelkie unaocznienia — w postaci rysunków, obrazów, fotografii, rzeźb, filmów, poglądowych przedstawień pewnych elementów teorii, ilustracji symbolicznych określonych motywów. Nie mogą one wprawdzie zastąpić kontaktu z samymi dziełami, ale stanowią wzbogacenie naszych sposobów obcowania z filozofią, nierzadko ułatwiają zapamiętywanie pewnych faktów, czasem przyczyniają się do zrozumienia abstrakcyjnych rozważań. Mają też ten niewątpliwy walor, że stwarzają naturalną więź między myśleniem abstrakcyjnym a konkretnym i obrazowym. Są ogniwem spinającym filozofię z innymi formami kultury, jednym z pomostów sytuujących ją w szerszym kontekście kulturowym.

Sądzę, że z tej perspektywy trzeba spojrzeć na książkę *Edmund Husserl und die phänomenologische Bewegung*, która poza przekazem językowym obficie operuje też materiałem ilustracyjnym, stanowiąc swoisty rodzaj „unaocznienia” fenomenologii.

27 kwietnia 1988 roku minęło 50 lat od śmierci Husserla. Z tej okazji we Frymbergu zorganizowano wystawę, w której wykorzystano materiały archiwalne. Była ona prezentowana również w Trieście, Leuven, Monachium, Paryżu i Nowym Jorku. Owocem próby przybliżenia życia i myśli Husserla możliwie szerokim kręgom odbiorców jest także wymieniona książka. Składa się ona z czterech części: *Wspomnień, Perspektyw, Kroniki w obrazach* i *Aneksu*, z przedmową H. R. Seppa.

Uczniowie Husserla publikują w części pierwszej swoje wspomnienia (s. 11-42). Jakkolwiek od takich okazjonalnych wypowiedzi nie należy oczekiwać uwag krytycznych i trzeba się liczyć ze skłonnością do przedstawiania pozytywów, to jednak dają one wyobrażenie o Husserlu-wykładowcy, poprzez informacje o charakterze anegdotycznym odtwarzają klimat wykładów i seminariów, wzbogacają fakty o wątek osobistej refleksji piszących. Grono autorów nie ogranicza się do Europejczyków (H. G. Gadamer, M. Haga, L. Landgrebe, E. Lévinas, M. Müller, H. Spiegelberg). W związku z obecnością Japończyka w tym gronie warto przypomnieć, że jeden z tomów „Analecta Husserliana” poświęcono fenomenologii japońskiej.

Artykuły zamieszczone w części drugiej prezentują podstawowe tendencje Husserlowskiej filozofii, dzieje ruchu fenomenologicznego, fakty dotyczące działalności naukowej Husserla i losy jego dzieł: U. Melle: *Fenomenologia Edmunda Husserla Jako filozofia ostatecznego ugruntowania i radykalnej samoodповідzialności* (s. 45-60); E. Ave-Lallemont: *Ruch fenomenologiczny. Źródła, początki i perspektywy* (s. 61-76); H. R. Sepp: *Przybliżenia do rzeczywistości. Fenomenologia i malarstwo po roku 1900* (s. 77-94); H. Ott: *Edmund Husserl i Uniwersytet Fryburski* (s. 95-102); S. Mödersheim: *Spuścizna Husserla i Jej udostępnienie* (s. 103-115).

U. Melle w syntetycznym szkicu poświęconym fenomenologii Husserla omawia jej zasadnicze tendencje i wskazuje na motywy, które skłoniły Husserla do obrania określonej drogi postępowania badawczego. Autor opisuje całą ewolucję myślową która doprowadziła samotnego i monologizującego filozofa do wyznaczenia celu (urzeczywistnienia rozumu) całej ludzkiej społeczności. W pięćdziesięcioletniej pracy Husserla nieustannie towarzyszyła mu wiara w rozum.

Sytuację historyczną filozofii w momencie rodzenia się fenomenologii zarysowuje E. Ave-Lallemont. Etapy rozwoju ruchu fenomenologicznego prowadzą do refleksji nad jego rolą w kulturze współczesnej. Autor dostrzega w tym ruchu dwie przeciwstawne tendencje: odśrodkową i dośrodkową. Jedną znamionuje rozszerzenie impulsów płynących od fenomenologii na coraz rozleglejsze obszary nauki i życia. Drugą charakteryzuje powrót do źródeł i próba utrzymania fenomenologii w jej pierwotnej postaci. Obie w kulturze współczesnej współistnieją i splatają się ze sobą. Dopiero po udostępnieniu wszystkich rękopisów Husserla i gruntownym ich przestudiowaniu, a także uwzględnieniu dzieł innych fenomenologów i literatury pomocniczej, można będzie właściwie ocenić obie tendencje i relacje między nimi. Fenomenologia — zdaniem autora — odgrywa szczególną rolę w dialogu ufundowanej na idei nauki kultury europejskiej i innych kultur. Ruch fenomenologiczny wyrosły z tradycji europejskiej w wieku porozumienia różnych kultur stanowi zjawisko o zasięgu uniwersalnym.

Interesującą próbę porównania fenomenologii z prądami artystycznymi początku naszego stulecia podejmuje H. R. Sepp. Analizuje on wypowiedzi Husserla i malarzy (kubiści, Kandinsky, Mondrian), obficie korzysta z cytatów by dowieść ich pokrewieństwa myślowego. Pomija problem wpływów, natomiast dostrzega paralelizm postaw intelektualnych. Sepp dążąc do wykazania podobieństw w ujęciu rzeczywistości, koncentruje się na tym, co zbliża Husserla i malarzy (zerwanie z naturalizmem i historyzmem, zainteresowanie nie światem „w sobie”, ale światem, który na różne sposoby dany jest człowiekowi). Konsekwencją tego nastawienia jest przemilczenie swoistości wypowiedzi filozoficznej i artystycznej, przesłonięcie różnic przez analogie.

O trudnościach w działalności naukowej Husserla i jego represjonowaniu w latach trzydziestych pisze H. Ott.

Losy rękopisów Husserla i dzieje jego archiwum przedstawia S. Mödersheim. Szczególne zasługi w ratowaniu spuścizny Husserla miał H. L. van Breda. Gdy nie powiódł się transport do Szwajcarii, w porozumieniu z belgijską służbą dyplomatyczną przewieziono manuskrypty do Leuven. Wiosną 1939 r. Fink i Landgrebe rozpoczęli pracę transkrypcyjną. Po zajęciu Belgii przez Niemców spuścizna Husserla ponownie była zagrożona, Fink i Landgrebe internowani, a po zwolnieniu zmuszeni do powrotu do Niemiec. Jednakże już w 1942 r. transkrybowanie Husserlowskich rękopisów potajemnie wznowił Strasser. Autorka podaje spis manuskryptów uporządkowanych przez samego Husserla w 1935 r., a także wymienia rodzaje pozostałych dokumentów znajdujących się w Archiwum Husserla w Leuven. Informuje też o trudnościach w transkrybowaniu stenogramów, o działalności edytorskiej i planach wydawniczych.

Najobszerniejsza trzecia część książki to kronika życia i działalności naukowej Husserla (s. 119-420). Krótkie informacje uzupełniono bogatym materiałem dokumentacyjnym. Periodyzacja życia filozofa obejmuje: dzieciństwo i młodość (1859-1876), lata studenckie (1876-1886), lata w Halle (1886-1901), lata getyngieńskie (1901-1916), profesurę zwyczajną we Fryburgu (1916-1928), emeryturę (1928-1938). Zaprezentowano Husserla nie tylko oficjalnie i naukowo, ale również prywatnie. Zdjęcia rodziny Husserla, przyjaciół, znajomych, uczniów, współpracowników pretendują do przedstawienia możliwie szerokiej grupy ludzi, z którymi łączyły filozofa prywatne i naukowe kontakty. Nie zabrakło również ilustracji miejsc, w których przebywał Husserl, fotografii stron jego dzieł, ogłoszeń o odczytach, fragmentów manuskryptów. Kilka fotokopii wybranych stron stenogramów uzupełniono publikacją ich transkrypcji. W ten sposób naocznie prezentuje się czytelnikowi trudności pracy archiwalnej.

Aneks (s. 423-468) zawiera noty o życiu i twórczości uczniów Husserla i współuczestników ruchu fenomenologicznego. Nie ograniczono się do rejestracji tytułów opublikowanych dzieł wymienionych autorów, ale podano też niezwykle cenne wskazówki co do opracowań i archiwaliów. Tablica chronologiczna zestawia najważniejsze daty z życia i twórczości Husserla, a zarazem konfrontuje je z najdonioślejszymi wydarzeniami filozoficznymi i naukowymi. W ten sposób — przynajmniej schematycznie — fenomenologia została rzucona na tło współczesnych jej dokonań intelektualnych. Bibliografia dzieł Husserla, ich przekładów na inne języki i literatury dotyczącej fenomenologii zawiera jeden poważny mankament. Całe to przedsięwzięcie edytorskie jest pomyślane jako informacyjne i dokumentacyjne, tymczasem nie podano kryterium wyboru przekładów głównych dzieł Husserla. Należało to zrobić, bo lista tłumaczeń jest niekompletna, nie uwzględnia np. przekładów polskich. To rodzi podejrzenia, że pominięto też inne przekłady, choć wydawca nie zaznacza, że publikuje niepełny ich rejestr. Uwzględniono tłumaczenia angielskie, francuskie, włoskie, hiszpańskie, portugalskie, rosyjskie, czeskie i japońskie. Na końcu aneksu zamieszczono wykaz archiwów i osób, od których zaczerpnięto poszczególne dokumenty wykorzystane w trzeciej części książki. *Indeks osobowy* ułatwia korzystanie z tej obszernej pozycji.

Trzeba przyznać, że *Edmund Husserl und die phänomenologische Bewegung* to książka niezwykle cenna ze względów informacyjnych i dokumentacyjnych. Bogaty materiał

faktograficzny, prezentacja źródeł archiwalnych stawiają ją w rzędzie ambitniejszych przedsięwzięć wydawniczych tego typu. Należy ją polecić każdemu, kto interesuje się fenomenologią. Szkice poświęcone zasadniczym motywom Husserlowskiej fenomenologii, jej usytuowaniu w panoramie współczesnych wobec niej zjawisk kulturowych, wspomnienia, ciekawostki, solidna dokumentacja, fotografie, stwarzają swoistą aurę, która czytelnikowi nie będącemu świadkiem tamtych wydarzeń umożliwia przynajmniej pośrednie ich przeżycie. Nie ma w tej książce krytycznej analizy filozofii Husserla, ale też nie taka jej rola. Zadanie przybliżenia życia i twórczości Husserla, zarówno od strony informacyjnej, jak i unaoczniającej, realizuje ono znakomicie. Odpowiedzialna ocena znaczenia Husserla dla współczesnej filozofii wymaga sięgnięcia do jego dzieł i krytycznych opracowań jego fenomenologii.

I jeszcze jedna uwaga. W przyszłym roku minie sto lat od czasu urodzin Romana Ingardena — jednego z najwybitniejszych uczniów Husserla (zdjęcie i notatka o nim znajduje się w omawianej książce). Sądzę, że ta rocznica zasługuje na upamiętnienie jej skromniejszą choćby pozycją edytorską, ale w takim nakładzie, który przekroczyłby wąskie grono wtajemniczonych i mógłby pretendować do zaznajomienia szerokiego kręgu czytelników z filozofią Ingardena.